

Stanovisko ke stavu lesních porostů v NP Šumava z hlediska jejich potenciálního ohrožení velkoplošným rozpadem v důsledku působení lýkožroutů (zejména lýkožrouta smrkového (*Ips typhographus*))

Venkovní šetření probíhalo ve dnech 13. – 17. 7. 2009, a to v lokalitách:

- 13. 7. – společná pochůzka expertní skupiny v lokalitě „Prameny Vltavy“
- 14. 7. – pochůzka s Ing. Heřmanem na ÚP Prášily a ÚP Srní
- 15. 7. - pochůzka s Ing. Heřmanem na ÚP Srní – lesnický úsek „Slatě“, lokalita „Hrádky“
- 16. 7. - pochůzka s Ing. Heřmanem na ÚP Modrava – lokalita „Slepá cesta“, „Cikánská slat“, „Hraběcí most“
- 17. 7. - pochůzka s Ing. Heřmanem na ÚP Modrava – lokalita „Rovina“

Na území NP Šumava (dále jen „NPŠ“) na základě rozhodnutí MŽP a Správy NPŠ se řídí management lesních ekosystémů (především ve vztahu k aplikaci opatření proti lýkožroutovi smrkovému) typy managementů, které se v zásadě dělí na 3 hlavní kategorie – bezzásahový, zásahový s omezením a zásahový management. Uplatňované managementy nerespektují současnou platnou zónaci NPŠ – I. a II. zóny. V zásahovém managementu se aplikují principy ochrany lesa dle zákona č. 289/1995 Sb., o lesích. Vedle těchto základních 3 typů managementů existují „dílčí managementy“, které vesměs z různých důvodů dále vylučují nebo zásadním způsobem omezují provádění opatření v ochraně lesa proti kůrovci. Klasickým případem je „červené mřížkování“, které označuje porosty, ve kterých je rovněž vyloučen zásah proti lýkožroutům a je vylišeno i v částečně zásahovém managementu, někdy dokonce i v zásahovém managementu.

Z promítnutí různých typů managementů a jejich vzájemného překrytí je z mapových podkladů patrné, že z hlediska zásahu proti kůrovci je prakticky vyloučena celá hraniční oblast s Bavorskem v prostoru Černá hora – Mokřůvky – Špičník – Pytlácký roh – Poledník – Plesná – Polom (posuzována část NPŠ v Plzeňském kraji) s různě širokým překrytím směrem do vnitrozemí. V nejvyšších polohách se jedná o porosty 8. lesního vegetačního stupně (horské smrčiny), převážně však o porosty 7. LVS, někde dokonce i 6. LVS. Ve všech posuzovaných lokalitách je převažující dřevinou smrk, spíše ojediněle směs smrku s vtroušeným bukem.

Všechny tyto porosty byly v roce 2007 různou měrou zasaženy orkáнем Kyrill, který lze z hlediska šíření kůrovce, vzhledem k aplikaci výše uvedených přístupů v ochraně lesa, považovat za klíčový. Ve vymezeném prostoru se nachází původní tzv. „bezzásahová zóna“ v prostoru Mokřůvka – Pytlácký roh, ve které došlo k velkoplošnému rozpadu smrkových porostů kolem roku 1997 a vzniku navazujících rozsáhlých holin v důsledku asanace kůrovce. Současně jsou zde rozsáhlé plochy ponechané bez zpracování či asanace kalamitní hmoty po orkánu Kyrill v prostoru Plesná, Ždánidla, Poledník, Polom v řádech desítek tisíců m³ smrkového dříví.

Na základě zadaného úkolu byly pochůzkou v terénu prověřeny vybrané lokality, kde byl hodnocen stav porostů z hlediska potenciálního ohrožení rozpadem v důsledku aplikace výše uvedených typů managementů péče o lesní porosty v NPŠ. Pozornost byla věnována především stavu II. zón ochrany přírody.

Venkovního zjištění:

Na základě diferencovaného managementu bylo Správou NPŠ rozdílně přistoupeno ke zpracování následků orkánu Kyrill v roce 2007.

V lokalitách s plošnými polomy ponechanými zcela bez zásahu – uváděný rozsah SNPŠ 120 – 130 000 m³ dříví (a to i v porostech mimo stávající I. zóny NPŠ) bylo soustředěno pro kůrovce atraktivní dříví. Vzhledem k vysoké nadmořské výšce a dostatku vláhy zůstala velká část kalamitního dříví pro kůrovce atraktivní i v roce 2008, čímž došlo k nastartování gradace kůrovce. Je patrné, že již v průběhu roku 2008 kůrovec částečně napadal oslabené porostní stěny a zbytky porostů v okolí kalamitních ploch, z velké části se však v kalamitě přerojoval. V roce 2009 je již kalamitní dříví z roku 2007 neatraktivní (z hlediska dalšího šíření kůrovce nepředstavuje již žádné riziko), kůrovec proto intenzivně atakuje stojící stromy zejm. na porostních stěnách. V okolí kalamitních ploch bylo již ze značné vzdálenosti v době pochůzky jasně patrné odumírání porostních stěn – uschlé stromy lemující kalamitní plochy v důsledku náletu kůrovce v roce 2008. Při vlastní prohlídce stěn porostů byl zjištěn silný nálet stojících stromů směrem do vnitřku porostů (vzhledem k termínu pochůzky většina napadených stromů nejevila dosud zásadní vizuální změny v barvě korun). Druhotně vzniklé kalamitní dříví (vývraty, zlomy, navrácené stromy atd.) byly vesměs kůrovcem plně obsazeny – z pohledu ČSN 48 1000 se většinou jednalo o střední, spíše však silné napadení (více než 1 závrť na 1 dm²).

Současně bylo z pochůzky patrné, že v bezzásahových porostech zůstalo značné množství soustředěné i jednotlivě roztroušené kalamity, která se v případě nezpracování stala zdrojem ohnisek šíření kůrovce (kůrovcová kola). Je otázkou, do jaké míry a s jakou přesností byla tato kalamita evidována a zahrnuta do evidence předložené Správou NPŠ. V současné době lze konstatovat, že pro bezzásahové lesní porosty (první I. i II. zóny ochrany přírody) je charakteristický plošný rozsev kůrovce, který již prakticky vylučuje možnost efektivního zásahu s cílem zachránit tyto porosty před plošným rozpadem. Při pohledu shora (z vyvýšených míst, dodatečně jsou k dispozici i fotografie z rekognoskačních letů z konce července 2009) je patrné postupné propojování ohnisek. Navíc je třeba zdůraznit, že skutečný rozsah nového napadení se projeví až s časovým odstupem, neboť na čerstvě napadených stromech se ještě neprojevují barevné změny korun. Alarmující je rovněž skutečnost, že v bezzásahových managementech jsou zahrnuty i porosty, kde dosud nedošlo k jejich intenzivnímu napadení kůrovcem, resp. se v nich v současné době objevují kůrovcová ohniska v řádech jednotek popř. málo desítek m³ aktivního dříví (ÚP Prášily – LHC Ž. Ruda: části oddělení 3, 5, 6, 12, 13, 14, 15; LHC Prášily: části odd. 2, 12, 14, 26, 27, 28, 29, 30, 38, 41, 42; ÚP Srní – LHC Srní: části odd. 75, 76, 77, 81, 83, 84, 85, 88, 89, 90; LHC Modrava: části oddělení 44, 45, 48, 49; LHC Kvilda: části oddělení 72, 73, 74, 75, 77). Tento stav je provozními prostředky ještě zvládnutelný a po asanaci lze těchto míst v porostech využít jako míst předem obnovení žádoucích dřevin – zejména buku a jedle, nebo alespoň jako prostoru ke zpomalení šíření kůrovce. Princip bezzásahovosti je uplatňován i v těch porostech, kde se alespoň částečně vyskytují dřeviny přirozené dřevinné skladby (PDS). Pokud se v takových místech lokalitách nepřistoupí k včasnému zásahu proti kůrovci, dojde v krátké době k jeho gradaci provázené plošným rozpadem těchto porostů. Rychlý rozpad mateřského porostu ve svém důsledku může způsobit i zánik přirozeného zmlazení a se značnou pravděpodobností i dospělých jedinců žádoucích dřevin PDS (rychlá změna mikroklimatu, oslunění, ztráta ochrany dospělého porostu u jedinců žijících v zápoji atd.).

V porostech, kde je proti kůrovci možné zasahovat je patrné, že jsou činěna aktivní opatření a je prováděn monitoring stavu kůrovce. Obranná opatření jsou koncentrována zejména na hranicích mezi bezzásahovým a zásahovým managementem. Přestože vizuálně se jedná o velké množství provedených opatření, vzhledem ke kůrovcovému základu a zejména současnému a budoucímu potenciálu jsou však tato opatření nedostatečná, resp. není z technického hlediska ani možné dostatečná opatření učinit. Nedostatečnost obranných opatření potvrzuje rychle postupující napadení a rozpad porostů, kde není povolena asanace kůrovce kácením, ale je možné používat dodatečně dovezených (!) a instalovaných lapáků, otrávených lapáků a popř. lapačů. V některých případech jsou učiněná opatření používána neúčelně nebo způsobem vylučujícím (nebo alespoň významným způsobem omezujícím) jejich účinnost - lapáky a lapače zarostlé v buřeni, asanace ponechávaného dříví chemickým ošetřením pouze povrchových kusů bez ošetření vnitřku hromad, neodkorněné ponechané výřezy slabších dimenzí atd.. Kůrovec po překonání obranných opatření na styku managementů (v blízkosti bezzásahových managementů) intenzívně napadá i zásahové porosty a ne ve všech případech se vzhledem k jeho velkoplošné gradaci daří tato ohniska včas vyznačovat a včas asanovat. Celkově lze konstatovat, že opatření činěná v zásahových porostech by ve standardních podmínkách, tj. v případě, že by nebyly vystaveny soustavnému tlaku kůrovce z bezzásahových porostů, byla dostatečná k zabránění jejich rozpadu v důsledku působení kůrovce. V současné situaci tato opatření jsou schopná pouze rychlost postupu kůrovce zpomalovat, nikoliv však zastavit.

Závěry:

- Správou NPŠ aplikovaný managementový přístup k lesním ekosystémům zcela pomíjí platnou zónaci NPŠ
- v současné době je velkoplošně prosazován a uplatňován bezzásahový management na území I. i II. zón ochrany přírody, čímž ve své podstatě došlo ke vzniku souvislé bezzásahové plochy v oblasti celého hraničního hřebene s Bavorskem
- z hlediska druhového i věkového složení se až na výjimky jedná o stejnověké smrkové porosty 8. a 7. LVS bez významné příměsi dřevin PDS (v 7. LVS) schopných plnit funkci kostry porostu nebo mateřského porostu
- přirozené zmlazení, které se na těchto lokalitách vyskytuje, je tvořeno až na výjimky pouze smrkem, v omezené míře jeřábem, výjimečně bukem. V těchto polohách je smrk dominantní dřevinou, která bez zásahu člověka přimíšené dřeviny předroste a tyto dřeviny následně odumřou
- ve sledovaném území nelze v případě, že nedojde ke změně přístupu k uplatňování současného principu bezzásahovosti, zajistit zachování mateřského porostu současných bezzásahových porostů, neboť tyto jsou většinou tvořeny z více než 85% smrkem
- z důvodu obrovského potenciálu kůrovce v lokalitách s bezzásahovým managementem nemohou prováděná obranná opatření zásadním způsobem zabránit šíření kůrovce a tím postupnému rozpadu porostů i v navazujícím zásahovém území, které jsou rovněž tvořeny smrkovými porosty
- prováděná opatření jsou málo účinná, mnohdy prováděná spíše alibisticky než účelně (viz masové umisťování lapáků a lapačů při turistických trasách) a na základě zjištěného stavu přiléhajících zásahových území je lze označit jako zcela nedostatečná

- vzhledem k masovosti ataku kůrovce a komplikovaným procesům zadávání zakázek jsou často obranná opatření prováděna pozdě nebo nedostatečně (neodkorněné dříví, pozdě zpracované dříví atd.)
- nelze zásadně souhlasit s názorem, že rozpadem současných porostů dojde ke vzniku stabilnějších porostů s odpovídající dřevinnou skladbou. Vzhledem k rozsahu rozpadu lze očekávat, že v následující generaci lesa bude smrk zastoupen ještě významnějším podílem než dosud (dokládá to i článek v časopise Šumava – léto 2009, kde je uvedeno složení přirozené obnovy SM 94%, JŘ 4%, 2% ostatní). Dřeviny PDS nebudou v porostech významným způsobem zastoupeny, což je zcela v rozporu s cílem přiblížit stávající věkovou a druhovou skladbu porostů NPŠ ke stabilnějšímu věkově diferencovanému smíšenému lesu. Smrk přirozeně dominuje pouze v 8. LVS – cca 8 – 10% lesů NPŠ, přirozené smrkové porosty jsou však věkově diferencované, což brání jejich celkovému rozvratu v důsledku působení kůrovce
- v části bezzásahových území je na základě uplatňovaného managementu zakázáno provádět podsadby vhodnými dřevinami, dokonce je zakázána péče o stávající funkční ochrany proti zvěři s výsadbami dřevin PDS (oplocenky, oplůtky atd.), což je opět v přímém rozporu s výše uvedenými cíli
- na základě rozhodnutí Správy NPŠ je zakázán lov jelení zvěře v jádrových oblastech NPŠ (tzv. „Divoké srdce Evropy“), což bude mít za následek podstatné zvýšení sezónní koncentrace jelení zvěře v těchto porostech a její tlak na obnovované dřeviny PDS a tím další ztížení zvýšení jejich podílu v dalších etapách vývoje lesa
- v některých porostech je patrné nekoncepční střídání zásahovosti a bezzásahovosti - vynakládání prostředků na asanaci kůrovcového dříví je v takových porostech z dlouhodobé perspektivy neúčelné, neboť nezabrání jejich rozpadu

Závěry ve vztahu ke stanovenému zadání

- bezzásahové porosty jsou v současné době silně napadené kůrovcem, a to v takovém rozsahu, že na značné části hraničního hřebene v prostoru Černá hora – Mokřůvky – Špičnický – Pytlácký roh – Poledník – Plesná – Polom (posuzována část NPŠ v Plzeňském kraji) dojde v horizontu několika let k úplnému rozpadu lesních porostů způsobem známým z lokality Mokřůvky – Pytlácký roh (suchý les)
- rozsah napadení tohoto území je takový, že již prakticky vylučuje účinný zásah, který by tyto porosty před rozpadem horního stromového patra tvořeného téměř výhradně smrkem zastavil
- v době venkovní pochůzky probíhalo II. rojení kůrovce, I. proběhlo v prvním a druhém květnovém týdnu. Ujišťování ze strany vedení NPŠ v tisku, že vzhledem k průběhu počasí bude mít pouze jednu generaci, je tedy nepravdivé
- v rozporu s tvrzením zastánců bezzásahového přístupu nejsou v porostech přirozenou ani umělou obnovou vytvořeny předpoklady pro vznik přírodně blízkého věkově i druhově diferencovaného smíšeného lesa
- intenzivní rozšiřování kůrovce mimo bezzásahové managementy svědčí o nedostatečnosti činěných opatření

- v rozporu s tvrzeními vedení NPŠ se kůrovec v bezzásahových územích zcela vymyká jakékoliv kontrole a akutně hrozí, že se vymkne kontrole i na části zásahových území
- v současné době již nebude možné bez důsledné asanace (masivního kácení) na hranicích bezzásahového a zásahového managementu zamezit dalšímu rychlému šíření kůrovce na území NPŠ
- **nevyhnutelným důsledkem asanace kůrovce bude vznik rozsáhlých holin, které budou předmětem silné kritiky (včetně rozsáhlé mediální kampaně) ze strany „aktivistů“, tj. zastánců bezzásahovosti**
- **v případě, že se nezmění stávající pohled na kůrovce a přístup k jeho asanaci, akutně hrozí masový rozpad velké části lesních porostů NPŠ se všemi negativními dopady na jednotlivé složky životního prostředí a obrovské škody na lesních majetcích nestátních vlastníků na území NPŠ a rovněž škody na lesních majetcích vlastníků sousedících s NPŠ (včetně LČR, s. p., a VLS, s. p.)**

Navržená opatření

- 1) na základě stavu kůrovce v jednotlivých porostech bezodkladně zodpovědně stanovit trvalou hranici bezzásahového managementu a dále ho nerozšiřovat
- 2) zabránit vzniku bezzásahových managementů uvnitř rizikových zásahových porostů, na jednotlivých lokalitách zabránit střídání různých typů managementů
- 3) na stanovené hranici vytvořit oběma směry pufrální zónu a v ní činit důsledně funkční opatření proti šíření kůrovce a to směrem dovnitř s cílem především zpomalit jeho postup, směrem ven s maximální snahou jeho postup zastavit
- 4) bezodkladně předsunout obranná opatření na hranici se sousedními vlastníky, a zajistit součinnost a spoluúčast NPŠ na provádění opatření u těchto vlastníků (uvnitř i vně území NPŠ)
- 5) podporovat, a to i umělou cestou, zvýšení zastoupení dřevin PDS ve všech typech managementů včetně jádrových bezzásahových území. Zásadně zabránit rozpadu a zničení stávajících předsunutých obnovních prvků
– udržovat funkční oplocenky, oplůtky, individuální ochrany
- 6) zlepšit veřejnou kontrolu nad děním v NPŠ
- 7) přijmout zákon o NPŠ, který by jasně definoval poslání a stav NPŠ

V Plzni dne 31. 7. 2009

Vypracoval Ing. Jan Kroupar, Krajský úřad Plzeňského kraje